

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

בס"ד

שעור מורה מוריני הרב יהודה גנס שליט"א שבת תרומה ע"ד:

בדין סדר המעשרות בפירות ההדר הנלקטים בתקופה זו

[א] שנת תשע"ד היא שנת מעשר עני, מכיון שהיא השנה השישית במנין שנות השמיטה, ולכן כל הירקות שנלקטו אחר ראש השנה, או תבואה שהביאה שליש אחר ר"ה מפרישים מהם מעשר עני, ולא מעשר שני¹.

[ב] אולם לענין פירות האילן, שר"ה שלהם הוא ט"ו בשבט ולא א' תשרי שונה הדין, והדבר תלוי אם הפירות חנטו קודם ט"ו בשבט או אחריו.

[ג] יוצא מן הכלל הוא האתרוג, דמצד אחד ר"ה שלו הוא ט"ו בשבט ככל פירות האילן, ומצד שני השתיכותו לשנה אינה נקבעת ע"פ החנטה כשאר פירות האילן, אלא ע"פ הלקיטה כירק, ולכן אתרוג שנלקט השנה קודם ט"ו בשבט מפרישים ממנו מעשר שני, והנלקט לאחר ט"ו בשבט מפרישים ממנו מעשר עני².

[וטעם הדבר מבואר בגמ'³ שהוא משום שהאתרוג גדל על כל מים כירק, ולא די לו במי הגשמים כאילן.

וביאור הדבר הוא⁴ שבשאר פירות האילן כל שהם חנטו כבר מונח כח הגידול ב"כח" באילן, אף שאינו נראה ב"פועל", ועל כן הזמן בו חנטו הפירות משייך אותם לשנה זו, משא"כ עץ האתרוג המצריך השקייה תמידית כירק שאין החנטה משמעותית עבורו].

[ד] ומה יש להסתפק בו הוא איך הדין בשאר פירות ההדר הנלקטים בעונה זו של השנה, אולם חנטתם היתה קודם ט"ו בשבט, האם דינם כאתרוג והמעשר הראוי להם הוא מעשר עני, או שדינם כשאר פירות האילן, ומכיון שחנטתם היתה קודם ט"ו בשבט, על כן יש להפריש מהם מעשר שני.

[ה] ולכאורה מאחר שכל פירות ההדר צריכים השקיה תמידית, מסתבר שדינם כאתרוג. [ומה שהזכירו חז"ל רק אתרוג, אולי משום שמינים אלו לא היו מצויים בזמנם].

אולם בחזון איש⁵ כתב שקשה להכריע בספק זה⁶, ויש להפריש מהם בין מעשר שני ובין מעשר עני. [דהיינו לומר שאם צריך להפריש מעשר שני יהי מעשר זה מעשר שני, ואם צריך לתת מעשר עני יהי מעשר זה מעשר עני].

[ה] ונראה שהמפריש באופן כזה מטבל ודאי, יש לו להקפיד לומר קודם כל את תנאי זה, ורק אח"כ לחלל את המעשר שני, שאם יקדים קודם את חילול המעשר שני, נמצא שהפסיק בין הברכה להפרשת המעשר עני.

[ו] ויש לדון עוד לפי"ז, האם המפריש מעשר עני [מפירות ההדר בתקופה זו] מטבל ודאי צריך לתיתו לעני, דלכאורה מכיון שרק ספק מעשר עני יש כאן, י"ל המוציא מחבירו עליו הראיה, ויכול בעה"ב לעכבו לעצמו.

[ז] והנה ברמב"ם⁷ כתב "האביונות של צלף נותנים עליהם חומרי אילן וחומרי זרעים, שאם היו משנה שנייה שנכנסו לשלישית ונלקטו קודם חמשה עשר בשבט,

¹ שו"ע יו"ד סי' של"א סעיפים קכ"ה – קכ"ו.

² שם.

³ ר"ה יד.

⁴ יעוין מעגלי שנה לרבינו הרש"ר הירש בדבריו על ט"ו בשבט.

⁵ שביעית סימן ז' ס"ק ט"ז קטע ז'.

⁶ לא זכיתי להבין את מקום הספק בזה, דלכאול' לאחר שהם גדלים על כל מים, מה בינם לאתרוג.

[גם מצינו שהצלף דינו כאתרוג, וכמבואר ברמב"ם מעשר שני א' ז', וכמ"ש בחזו"א שם ס"ק ט"ו, וע"כ שאתרוג לאו דוקא].

⁷ מעשר שני א' ז'.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

מפרישין מעשר ראשון ואח"כ מפריש מעשר אחר ופודהו ואחר שפודהו נותנו לעניים...", ומבואר לכאוי מדבריו שבספק מעשר שני או עני יש לתת לעניים. ומאידך כתב שם⁸ הרמב"ם עוד: "פירות שנה שנייה שנתערבו בפירות שלישית... מפריש מעשר שני מן הכל⁹ אבל לא מעשר עני... וכן פירות שהן ספק אם פירות שנייה הם או פירות שלישית מפריש מהם מעשר שני".
ודברי הרמב"ם נראים כסותרים, דלגבי צלף כתב להפריש את ב' המעשרות, ולכאוי היינו משום שהוא ספק אילן ספק זרע, והמעשר הוא ספק מעשר שני ספק מעשר עני, ומ"ש מכל ספק שכתב להפריש מעשר שני בלבד.
ח] ובמקדש דוד¹⁰ כתב לבאר בזה, שדעת הרמב"ם שצלף אינו ספק אילן אלא הדבר תלוי בכוננת הנוטע (אם עיקר רצונו בפרי או בזרע), ועל כן לא חילקו חכמים בדבר, ואמרו להחמיר תמיד כחומר האילן וכחומר הזרע.
ט] ומאידך בחזו"א¹¹ כתב שדעת הרמב"ם לחלק בין ספק תערובת דאזלין בו לקולא¹², לספיקא דדינא דאזלין בו לחומרא.
י] וא"כ לעניננו יוצא שאליבא דהמקדש דוד אין צריך לתת את המעשר עני לעניים¹³, ולחזו"א יש לתנו¹⁴.
יא] אמנם כל הנידון הנ"ל הוא אליבא דהרמב"ם, אולם להרבה ראשונים¹⁵ בכל ספק מתנות עניים יש ללכת לחומרא לטובת העני¹⁶, וכן הכריע בחזו"א להלכה, ולכן להלכה בודאי שיש לתת את המעשר עני לעניים.
העולה מכל הנ"ל שפירות ההדר שחנטו קודם ט"ו בשבט בשנה זו ונלקטו אחריו, י"ל בנוסח ההפרשה "ומעשר שני הרי הוא בצד דרומו, ואם צריך לתת מעשר עני יהיה מעשר שני בצד דרומו. המעשר שני¹⁷ אם ישנו כאן יהיה מחולל...", ובטבל ודאי יש לברך להפריש תרומות ומעשרות, ואין לברך על חילול המעשר שני, ובטבל ודאי יש לתת את המעשר לעני, או לזכותו לעני או לקופה של צדקה, ולחזור ולקנותו מהם תמורת שווי פירות המעשר].

⁸ שם הלכה י"א.

⁹ בחזו"א ביאר שאין הכונה שקורא רק שם מעשר שני דא"כ לא יצאו הפירות מספק טבל, אלא קורא את ב' השמות, ונוהג בפירות רק כדין מעשר שני.

¹⁰ זרעים נ"ח א'.

¹¹ שם ס"ק ט"ו ד"ה אלא.

¹² אף דבהא דחורי הנמלים מבואר בחולין קל"ד דאזלי' לחומרא, צ"ל דבספק מעשר שני או עני, א"צ להחמיר כב' החומרות, ועיין.

¹³ ולפי"ז הא דכתבו התו בר"ה [יד. ד"ה שנהג] שר"ע בספיקא דדינא נתנו לעניים, להחמיר ע"ע עשה כן ולא מעיקר הדין, ועיין.

¹⁴ לכאוי שורש הנידון בזה הוא בביאור מה שאמרו בחולין קל"ד דבספק מתנות עניים יש ללכת לחומרא, אולם דוקא כשהחזק חיוב ולא כשהם בחזקת פטור, יעו"ש. והנה בנידוננו אין לא חזקת חיוב ולא חזקת פטור, דאם הפירות הם מעשר עני לכאוי מעורב בהם כבר זכות העניים מעת שגדחו, ומאידך חזקת חיוב בודאי אין בהם. [ועיין בר"ן נדרים ז. ד"ה ולענין דמדבריו נראה דכל שאין חזקת חיוב אין צריך לתת לעניים, ולפי"ז לכאוי בודאי א"צ לתת לעניים, ועיין].

¹⁵ הר"ש והרא"ש מכשירין סוף פרק א'. והראב"ד בהשגותיו שם הי"א.

¹⁶ כן עולה מדברי החזו"א שם, וכ"כ בדרך אמונה מעשר שני שם.

[ולכאוי י"ל להיפך דלא החמירו הר"ש והרא"ש רק בספיקות כהא דחורי הנמלים, דאיכא ספק חיוב, ולא בספיקא דדינא, וצ"ע].

¹⁷ אם יש צד שהפירות הם מהשנה הרביעית יש להוסיף "והרבעי אם ישנו כאן"